

Extragalaktikus tranziensek a gravitációs hullámok boszorkánykonyhái

The background image is a composite of two astronomical phenomena. On the left, a black hole is depicted with a bright, multi-colored accretion disk showing concentric rings of light in shades of yellow, orange, and red. A vertical beam of light extends from the center of the black hole towards the top of the frame. On the right, a large, intricate blue nebula or galaxy structure is visible, with complex filamentary patterns and bright spots of light.

Vinkó József

MTA CSFK Csillagászati Intézet

SZTE Optikai és Kvantumelektronikai Tanszék

Gravitációs hullámokat keltő tranziens objektumok

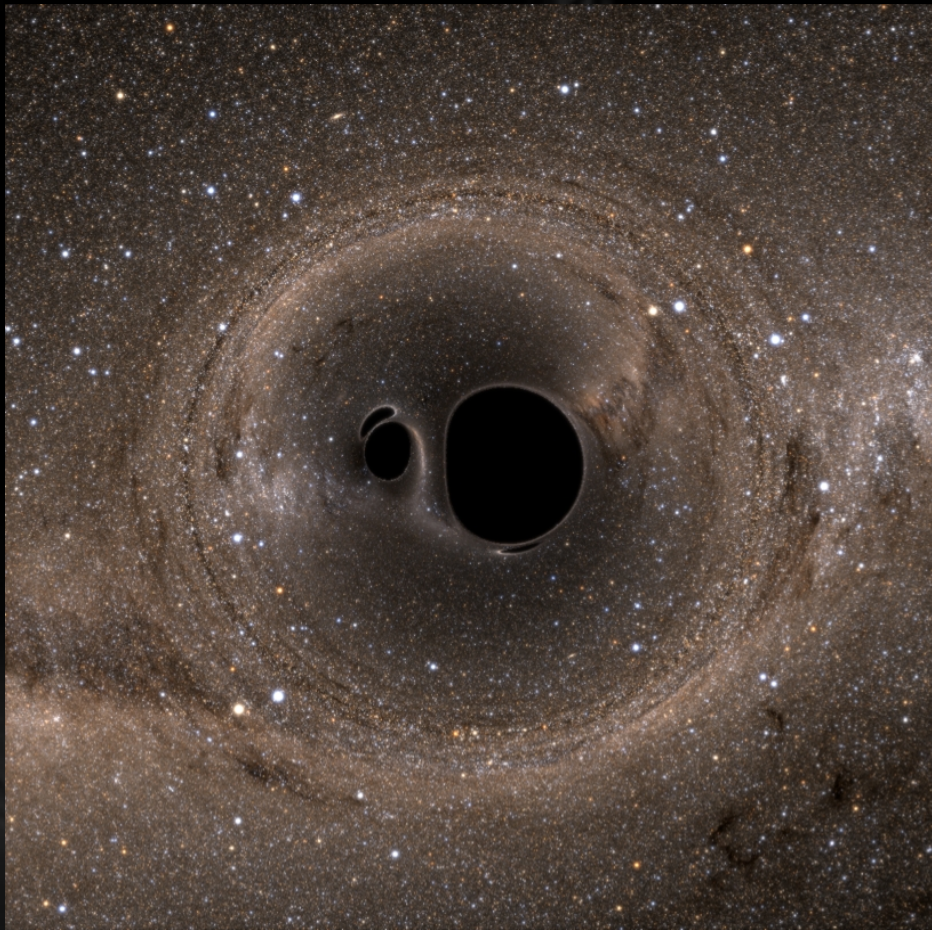
kollapszár
szupernóvák

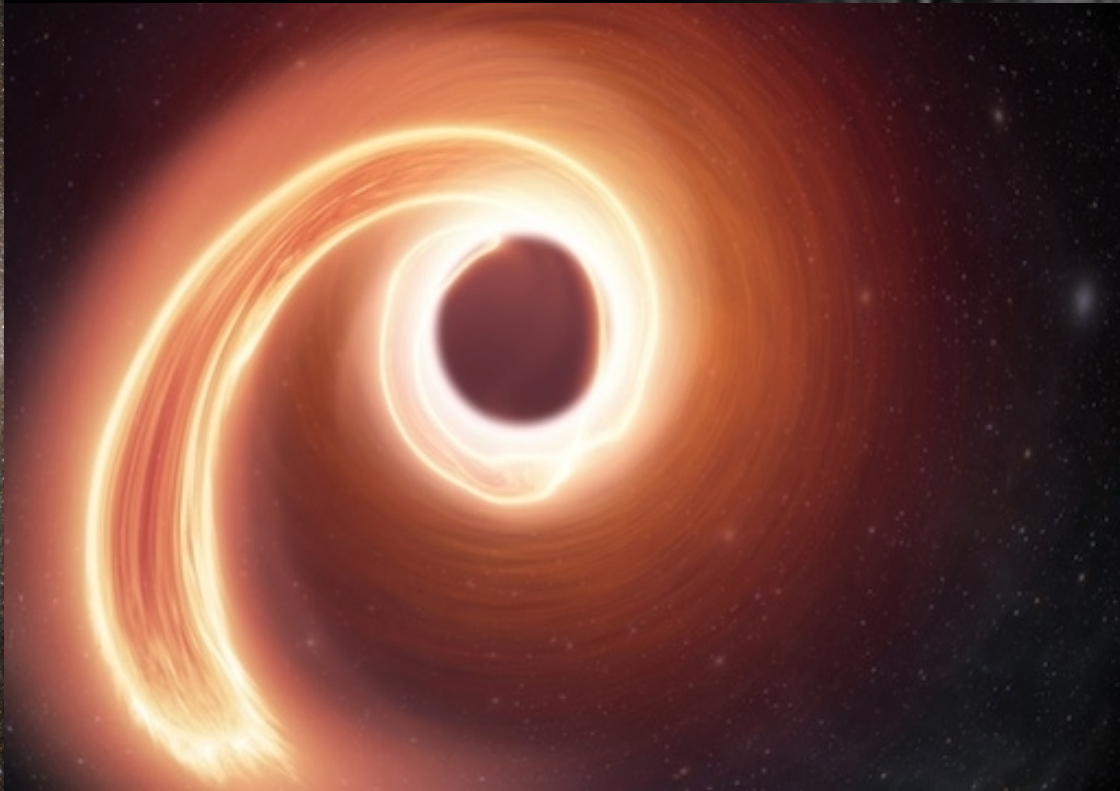
összeolvadó
neutroncsillagok

Gravitációs hullámokat keltő tranziens objektumok

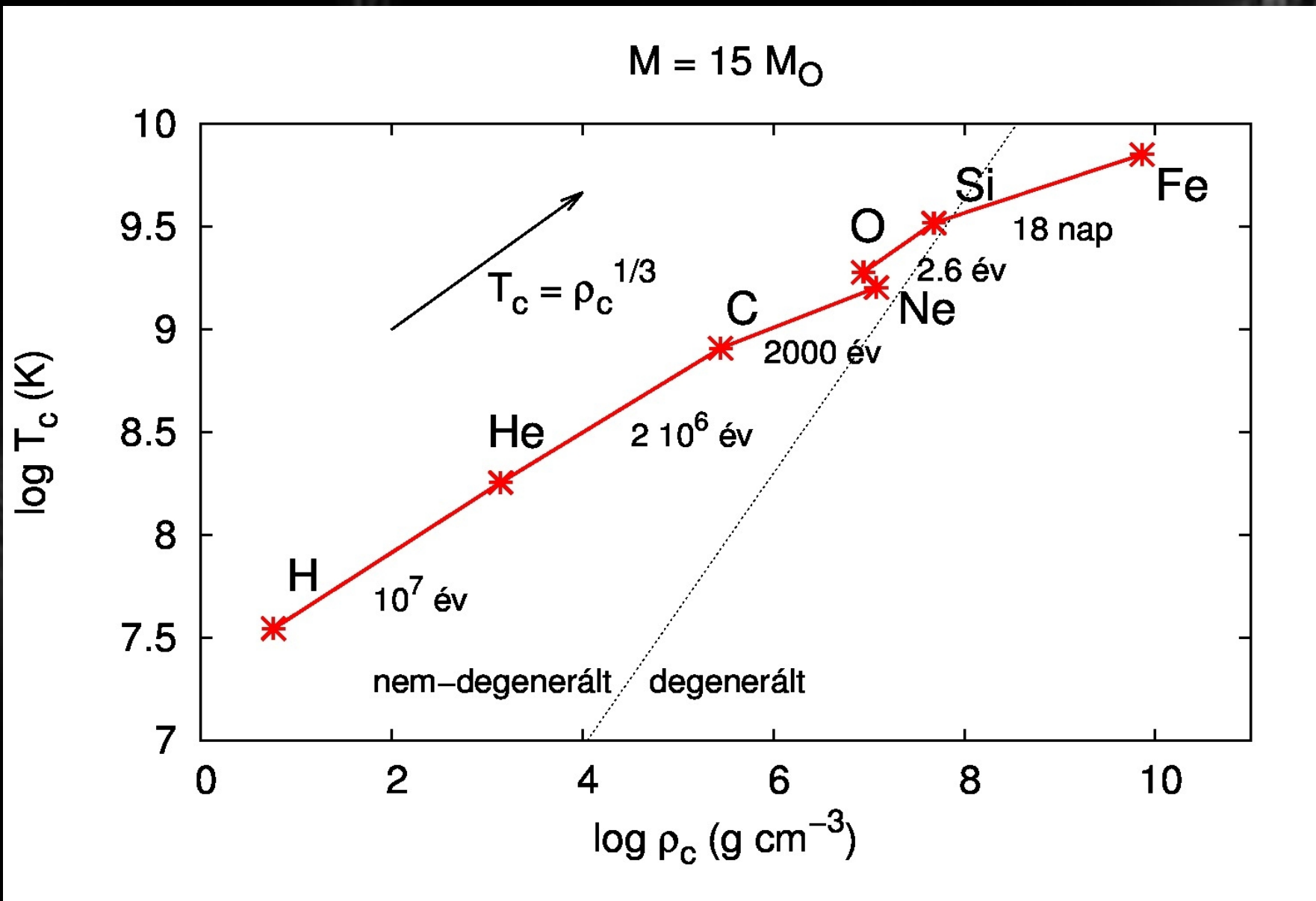
kettős fekete lyukak

árapály-katasztrófák

Kollapszár szupernóvák

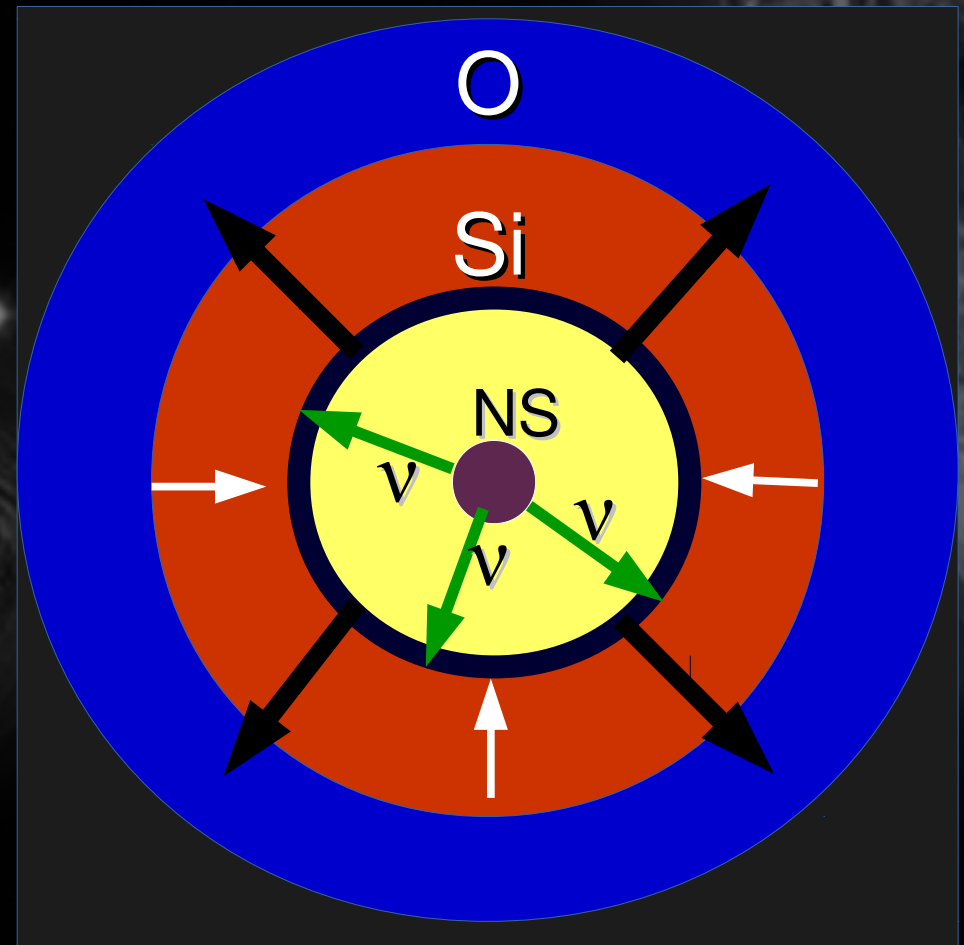
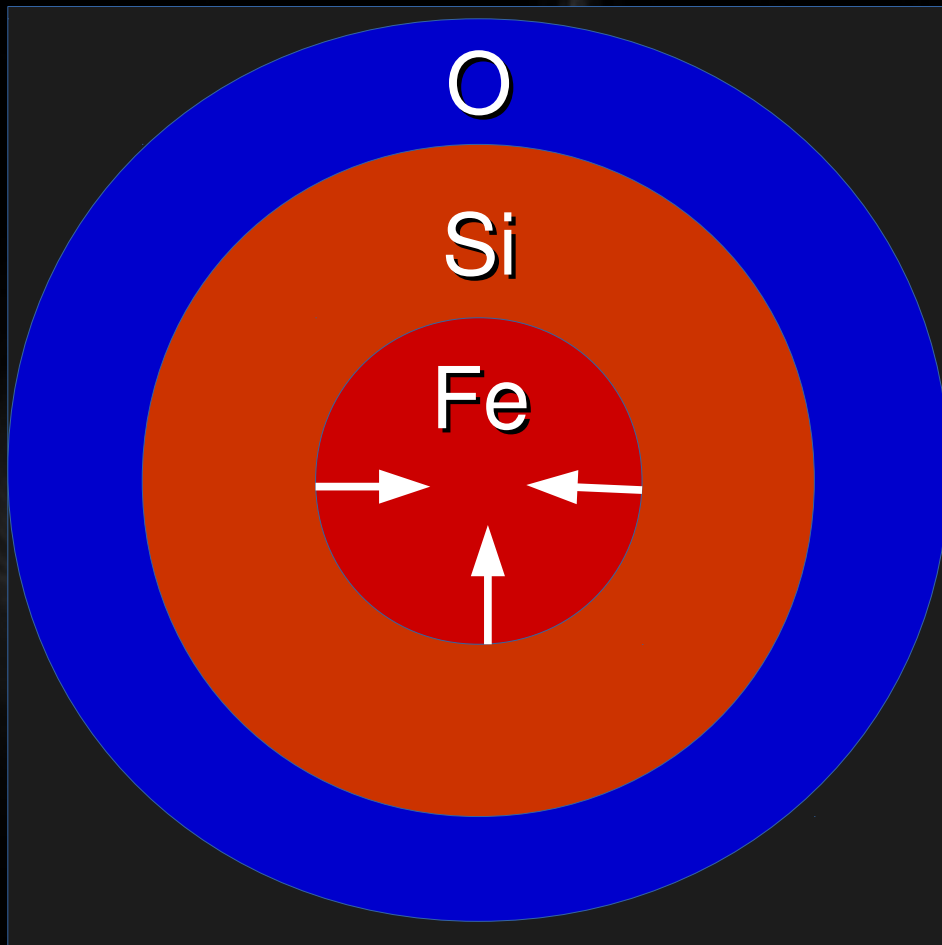
Egy 15 $M_{\odot}$ csillag magjának fejlődése

Kollapszár szupernóvák

A vasmag összeomlása ($M > 8 M_{\odot}$)

$$\rho \sim 10^{10} \text{ g/cm}^3 \Rightarrow \tau \sim (G\rho)^{-1/2} \sim 0.2 \text{ s}$$

Kollapszár szupernóvák

Neutrínók detektálása az SN 1987A-ból

IMB (Brookhaven)

8 detektálás

Bionta et al. Phys Rev Lett 58,
1494 (1987)

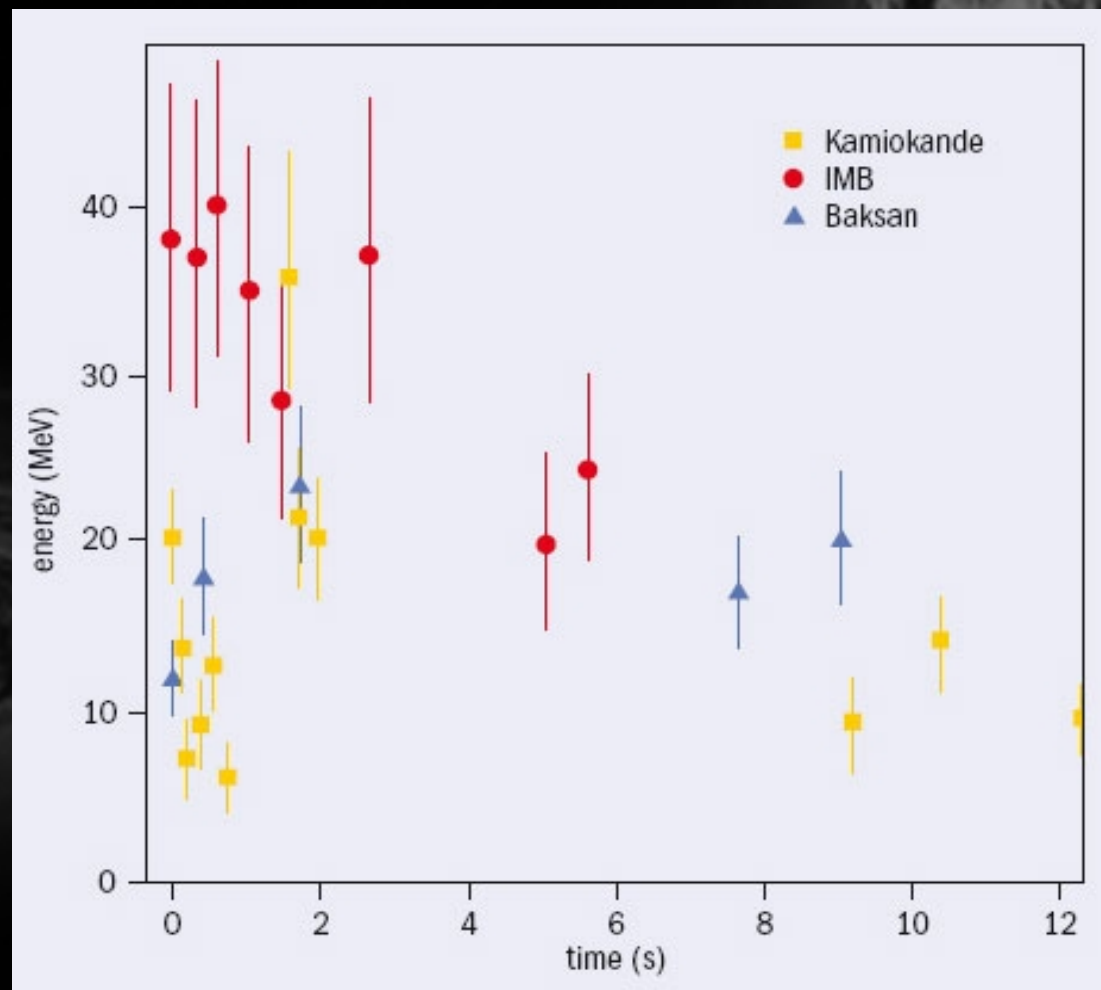
KAMIOKANDE (Japán)

11 detektálás

Hirata et al. Phys Rev Lett 58,
1490 (1987)

Baksan (Oroszo.)

5 detektálás

forrás: CERN Courier 2007 Jan 30

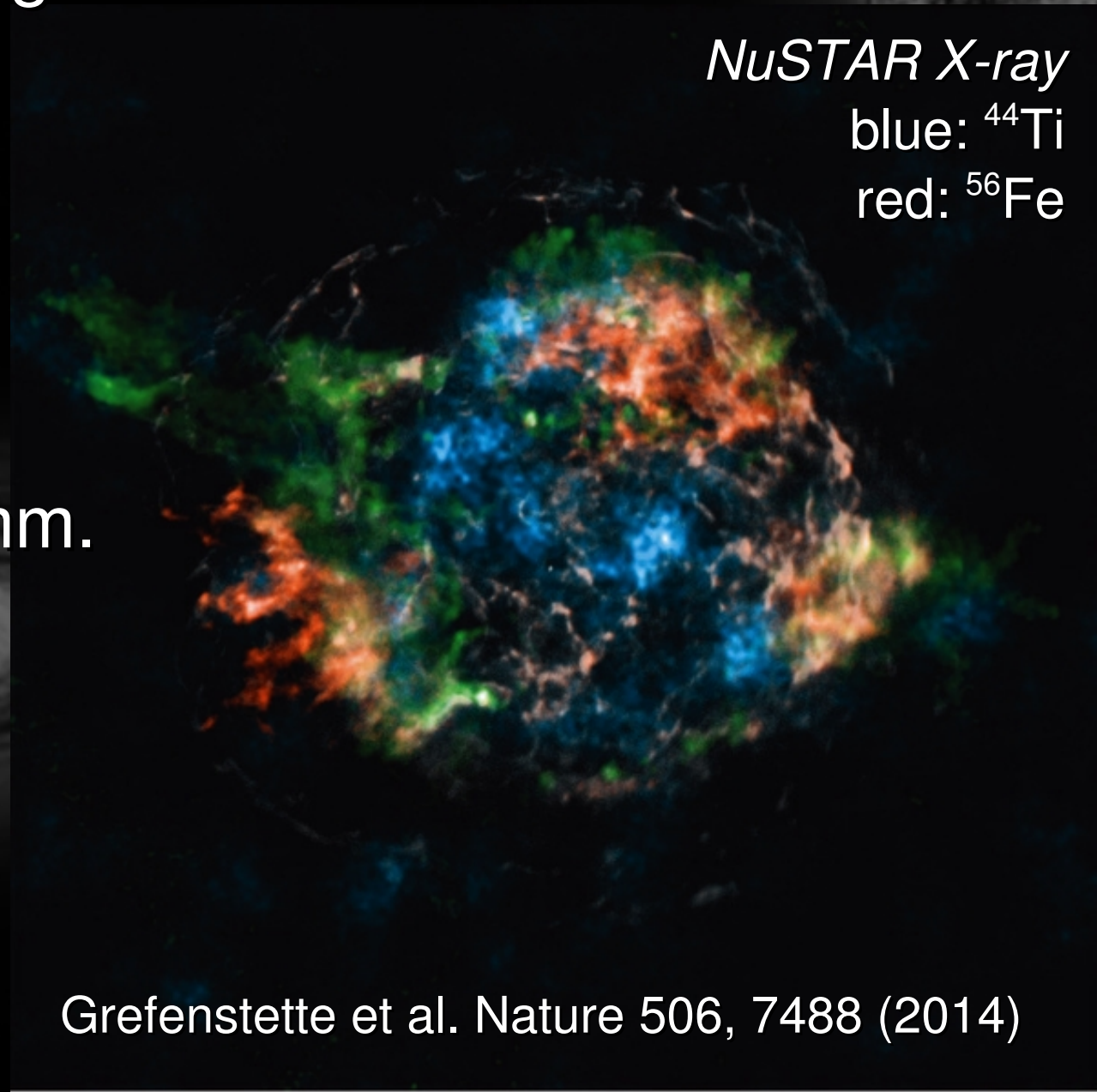

Kollapszár szupernóvák

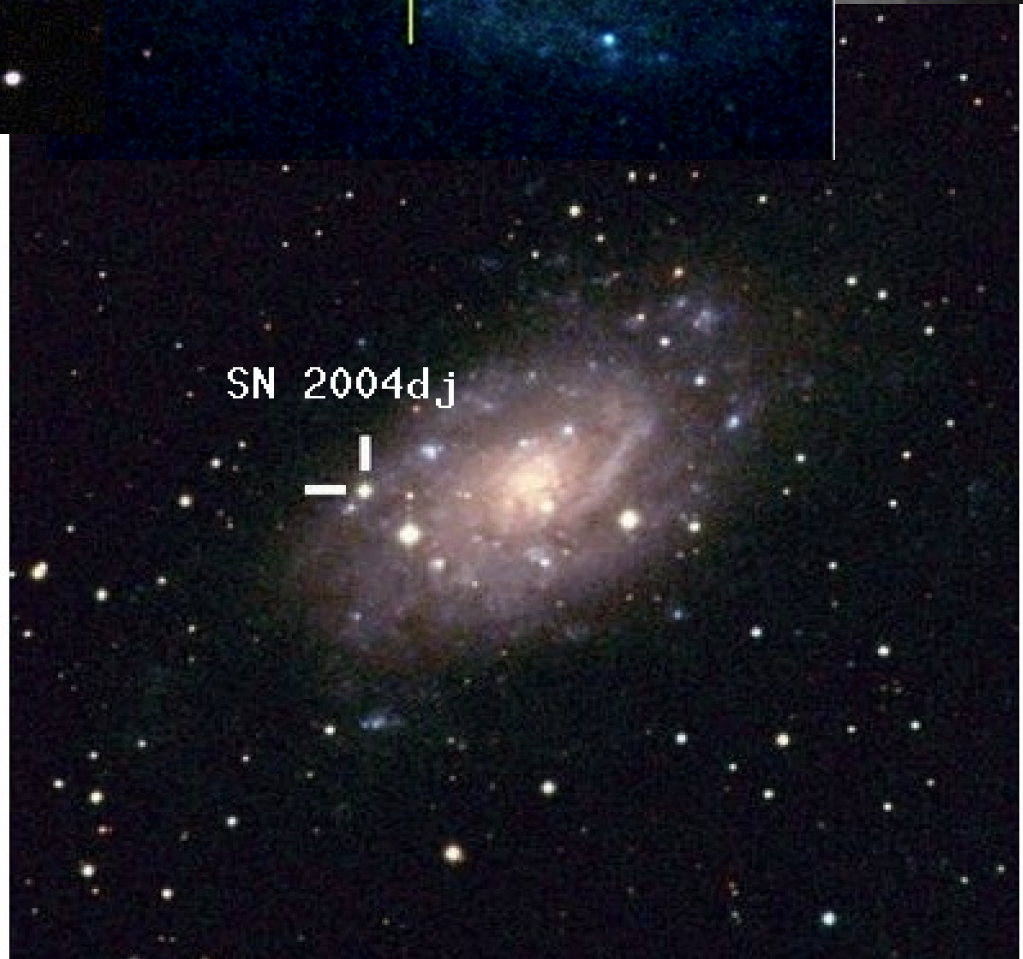
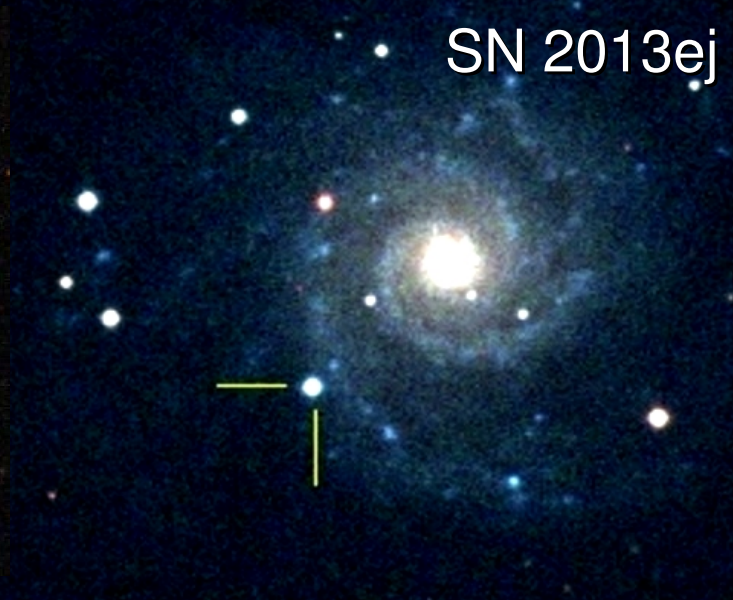
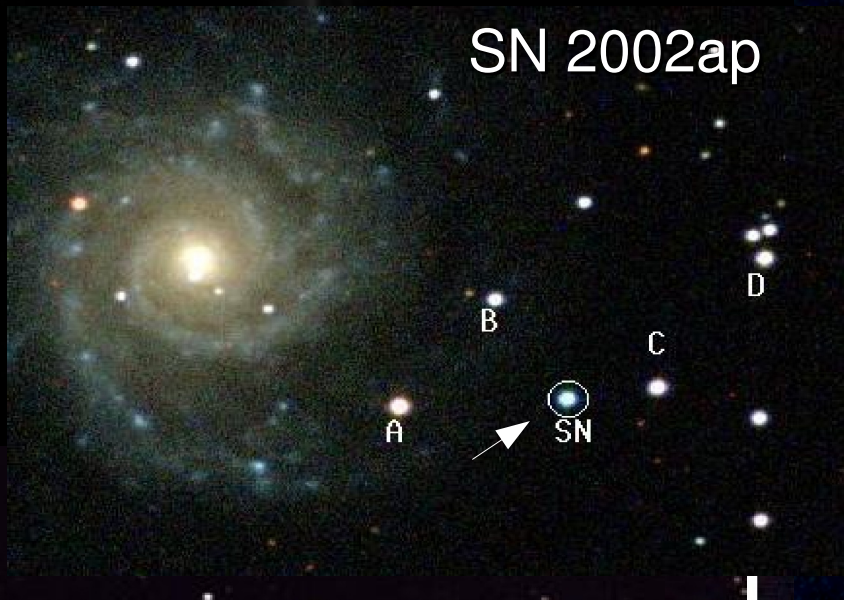
Aszimmetrikus mag-összeomlás: Cas A

A radioaktív ^{44}Ti
térbeli eloszlása
aszimmetrikus
==> a kollapszus
nem volt gömbszim.
(pl. SASI)

Kérdés:
GW keletkezhet-e
ilyen folyamatban?

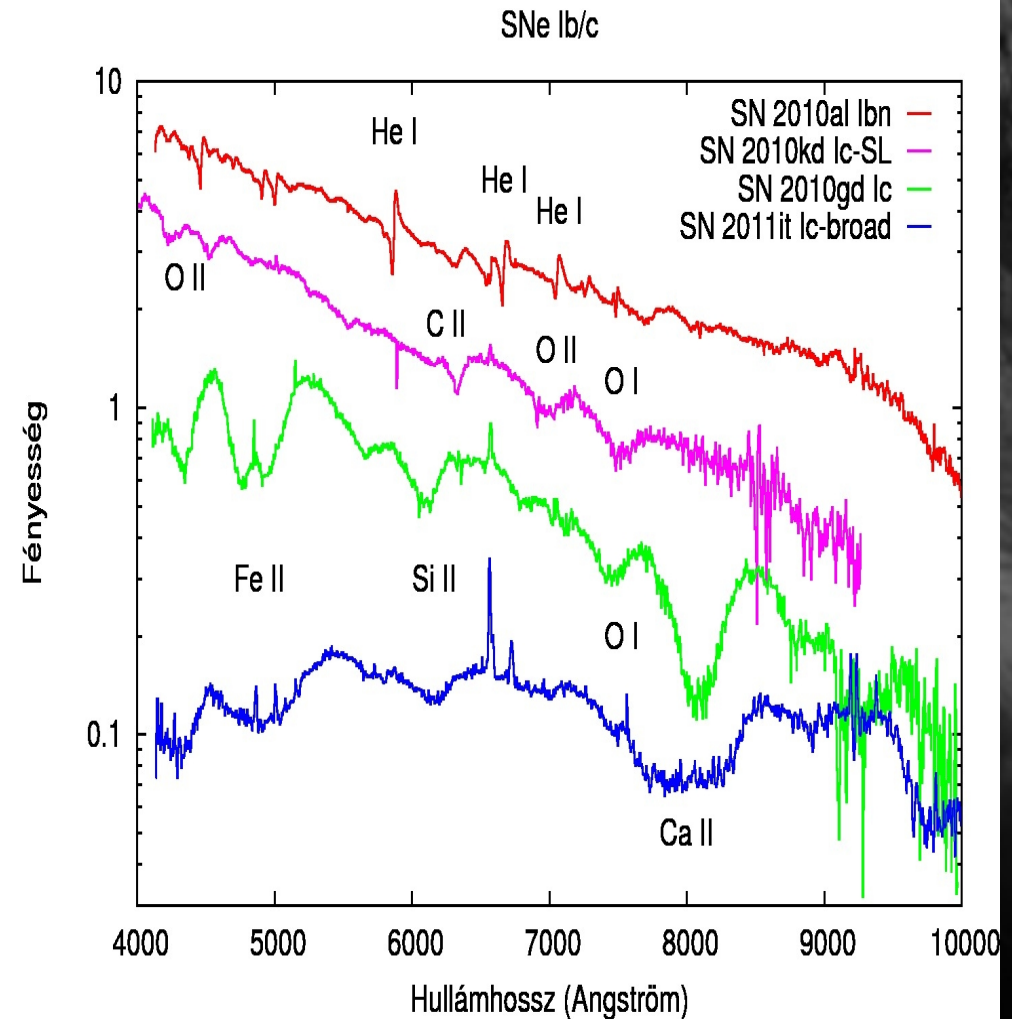
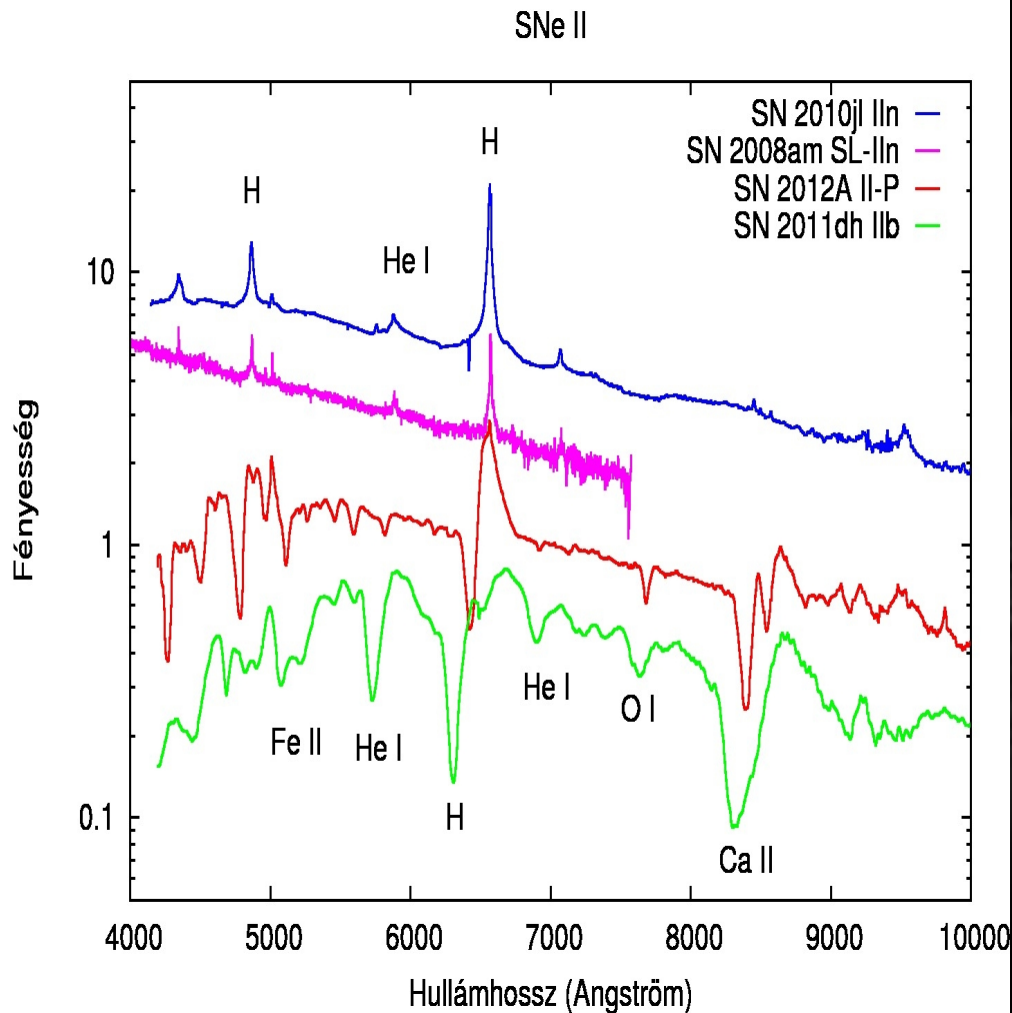
Kollapszár szupernóvák Pizskéstetőről...

Kollapszár szupernóvák

spektrálklasszifikáció

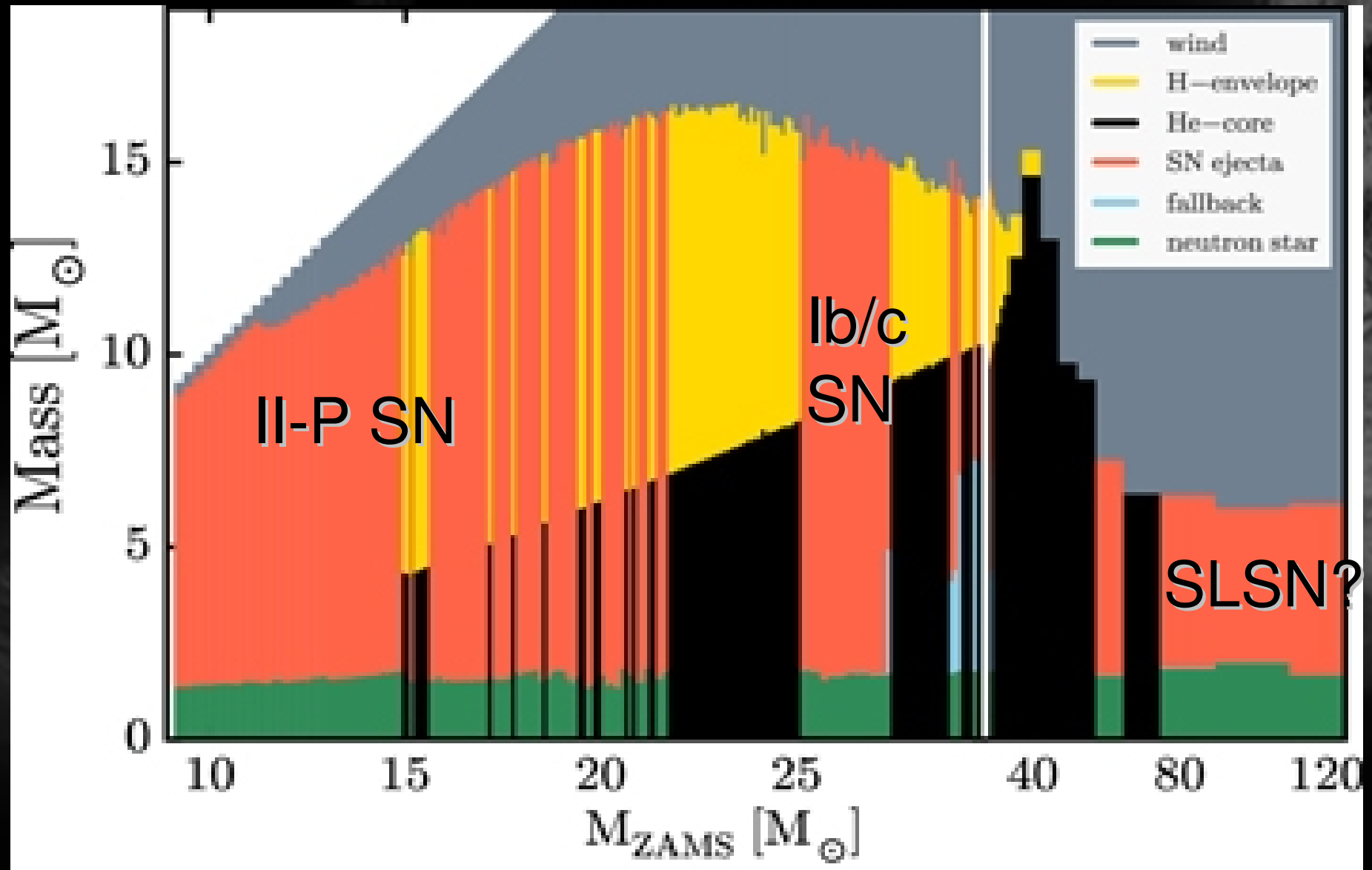
Fekete lyukak keletkezése

"Tankönyvi" elképzelés: kollapszár SN $M > 20 M_{\odot}$

Csakhogy:

- ★ $20 M_{\odot}$ fölött nagyon erős tömegvesztés $\implies$ a kollapszus idején a tömeg max. $\sim 16 M_{\odot}$ lesz
- ★ Ib/c típusú SN-k progenitora ilyen lecsupaszított csillagmag (kettős rendszer hatása?)
- ★ szuperfényes szupernóvák $\implies$ nagyon nagy ledobott tömeg; magnetár maradvány (?)

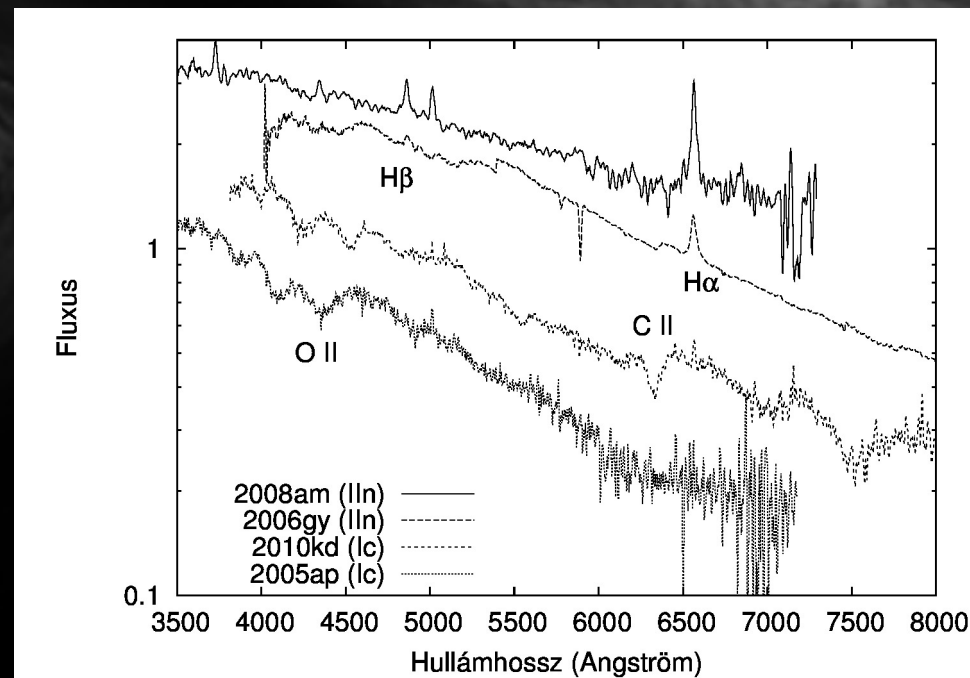
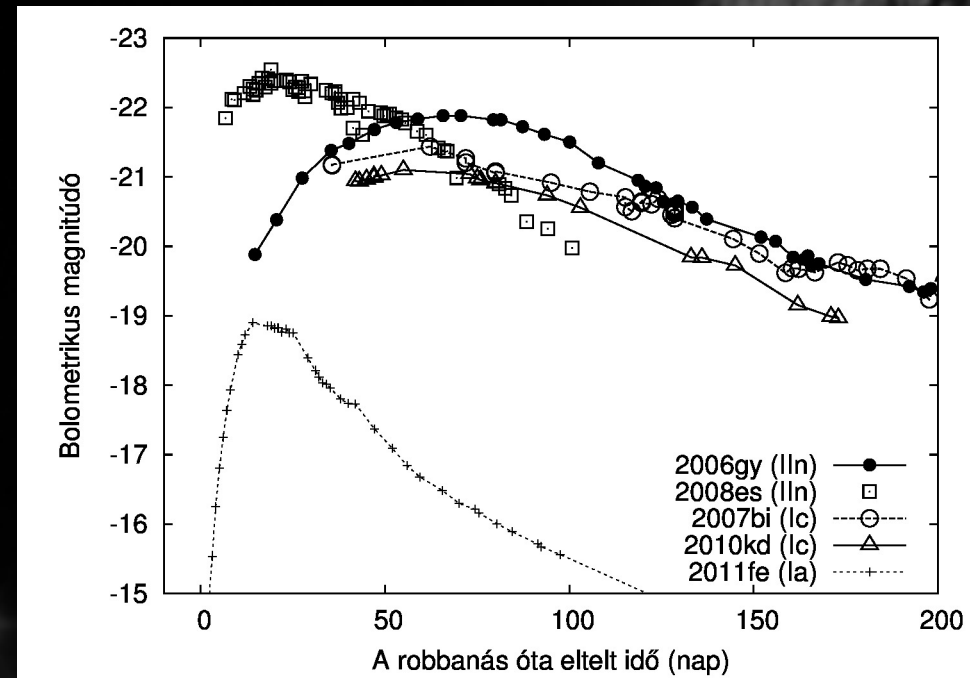
Fekete lyukak keletkezése

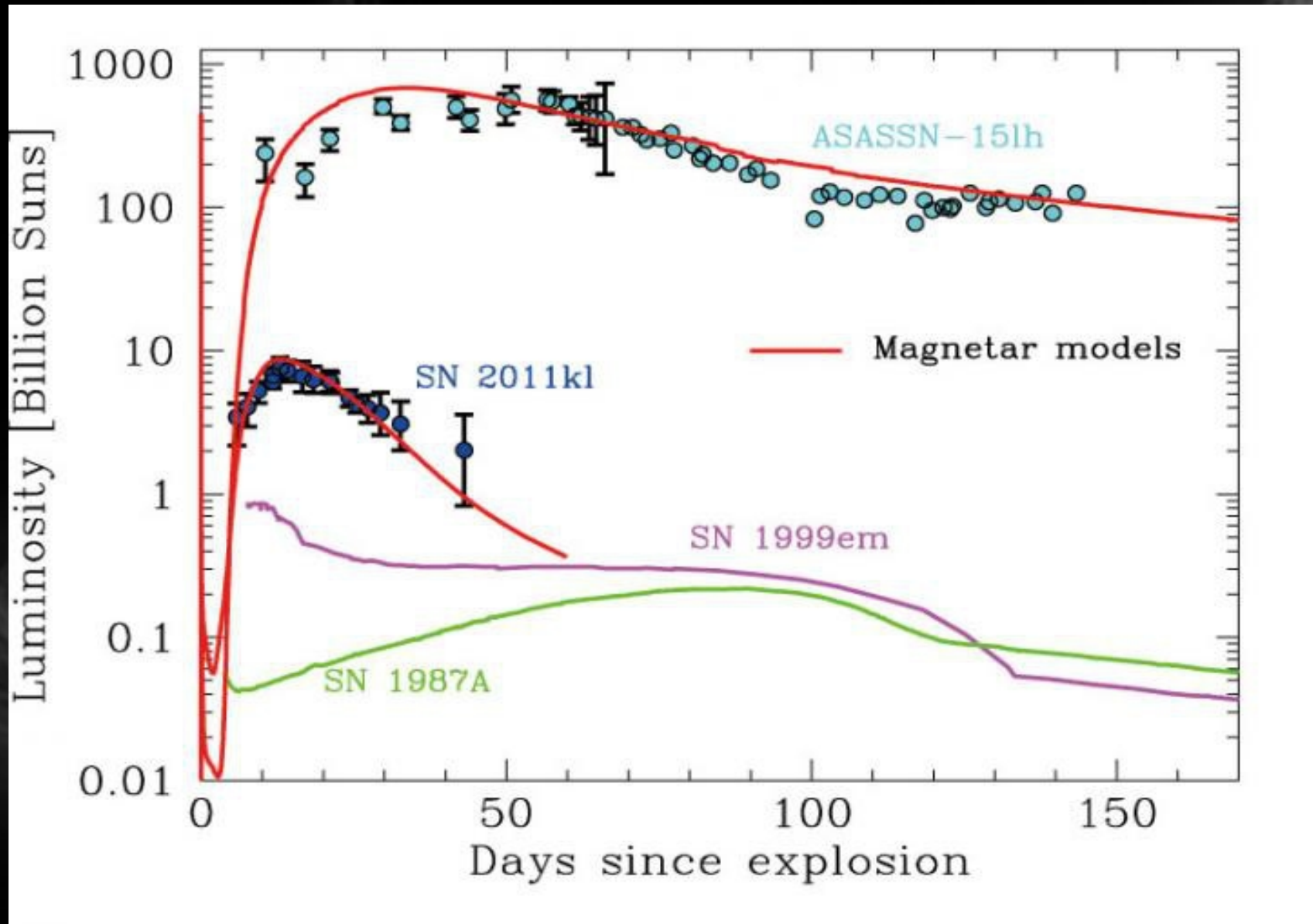

Szuperfényes szupernóvák (SLSN)

- ★ -21mag -nál ($\sim 10^{44}$ erg/s) nagyobb csúcsfényesség
- ★ nagy ledobott tömeg
- ★ SN-szerű spektrumok
- ★ robbanási mechanizmus?
- ★ luminozitás forrása:
  - magnetár fékeződés?
  - CSM kölcsönhatás?

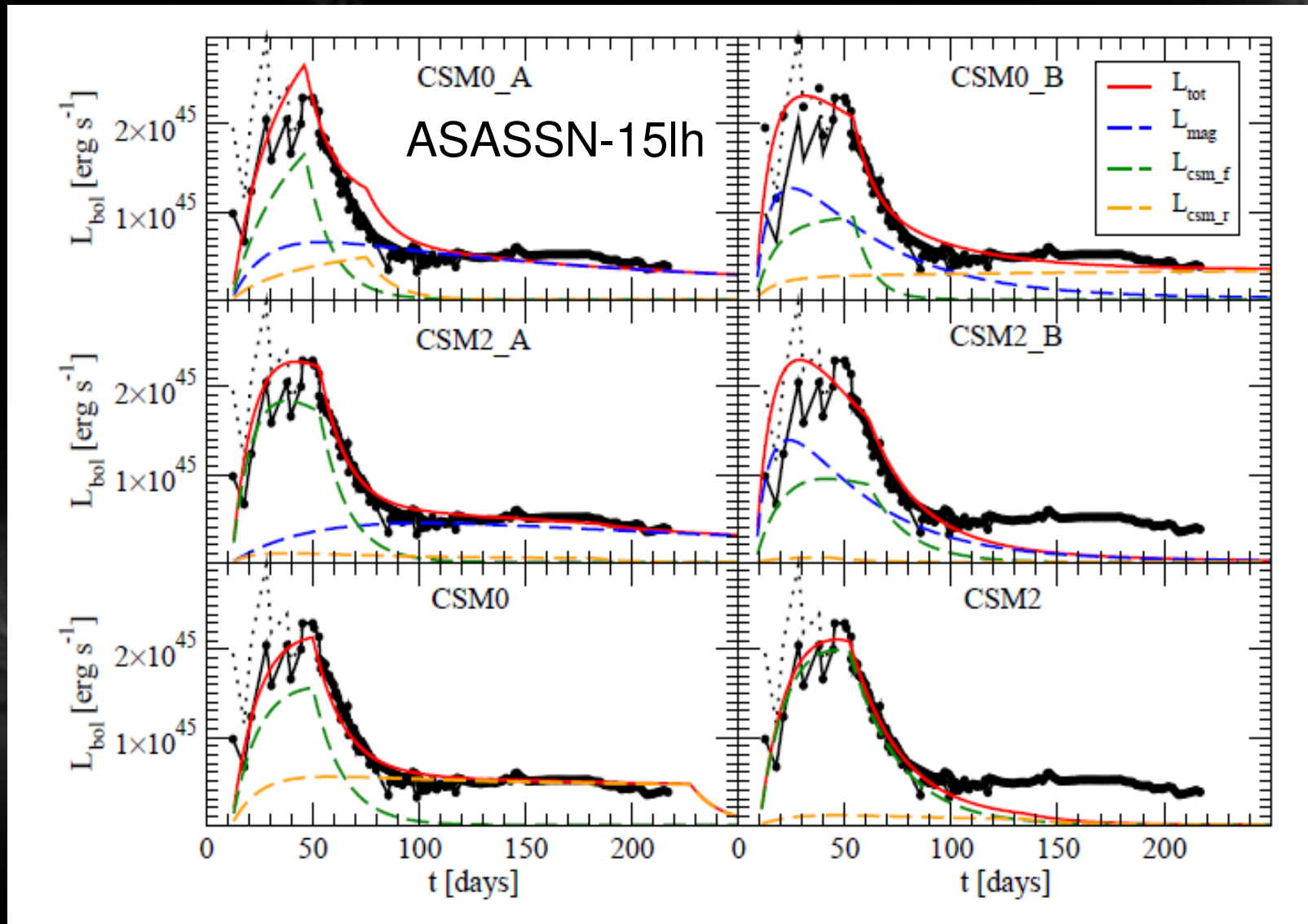
Szuperfényes szupernóvák (SLSN)

Magnetár fénygörbe modellek

Bersten et al. ApJ 817, 8 (2016)

Szuperfényes szupernóvák (SLSN)

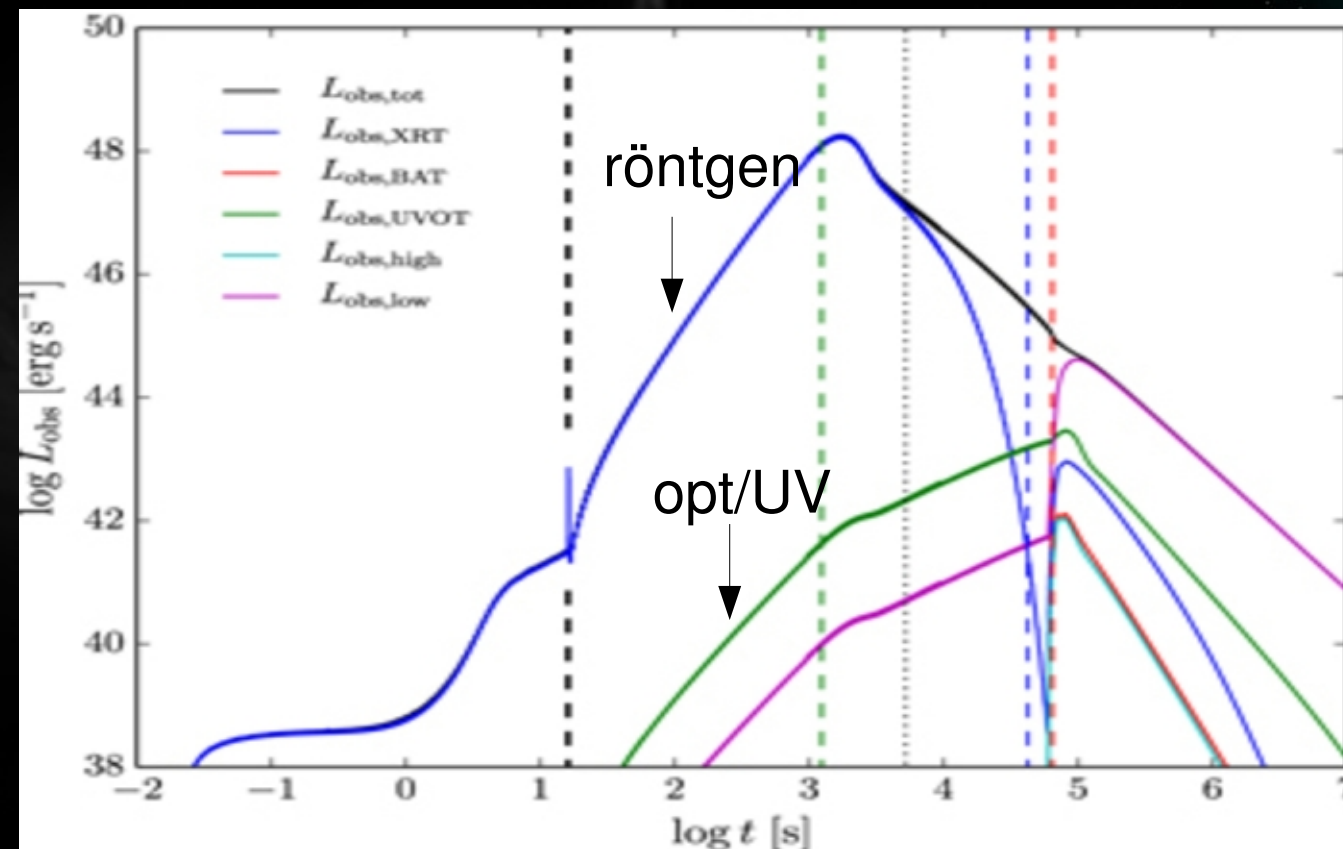
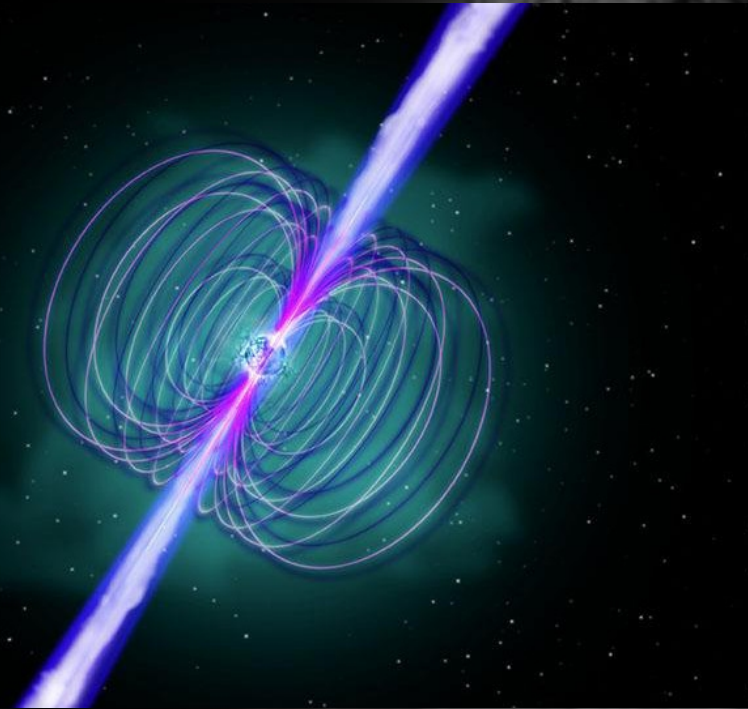

Összeolvadó neutroncsillagok

Rövid gamma-kitörések (?)

Rövid időskálájú (1-10 nap)
optikai tranziensek?

Árapály katasztrófa

szupermasszív fekete lyukak körül valószínű

Fekete lyuk
formálódó akkréciós korong

szétesett csillag
visszahulló anyaga

akkréciós
ráta: $\dot{M}$

árapály sugár: $R_T = R_S \left(\frac{M_{BH}}{M_S} \right)^{1/3}$

pericentrum táv.: R_p

Ütközési paraméter: $\beta = \frac{R_T}{R_p}$

Árapály katasztrófa

erős függés az ütközési paramétertől és a donorcsillag tömegeloszlásától
==> heterogén megfigyelhető jellemzők

Modellek jóslatai:

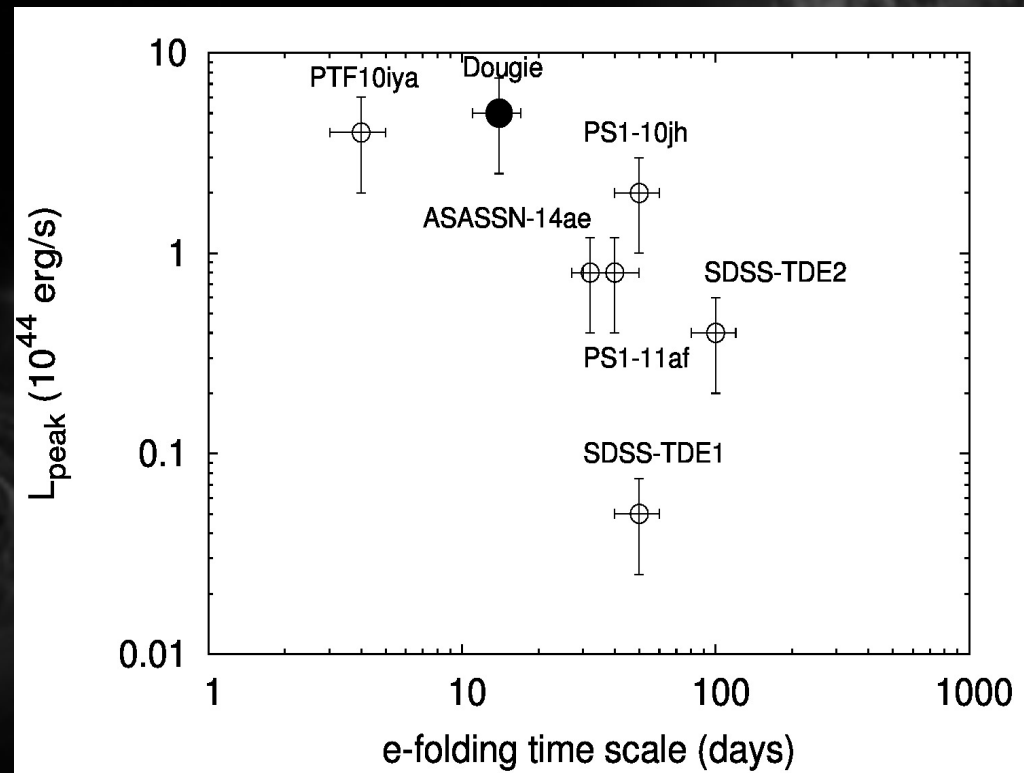
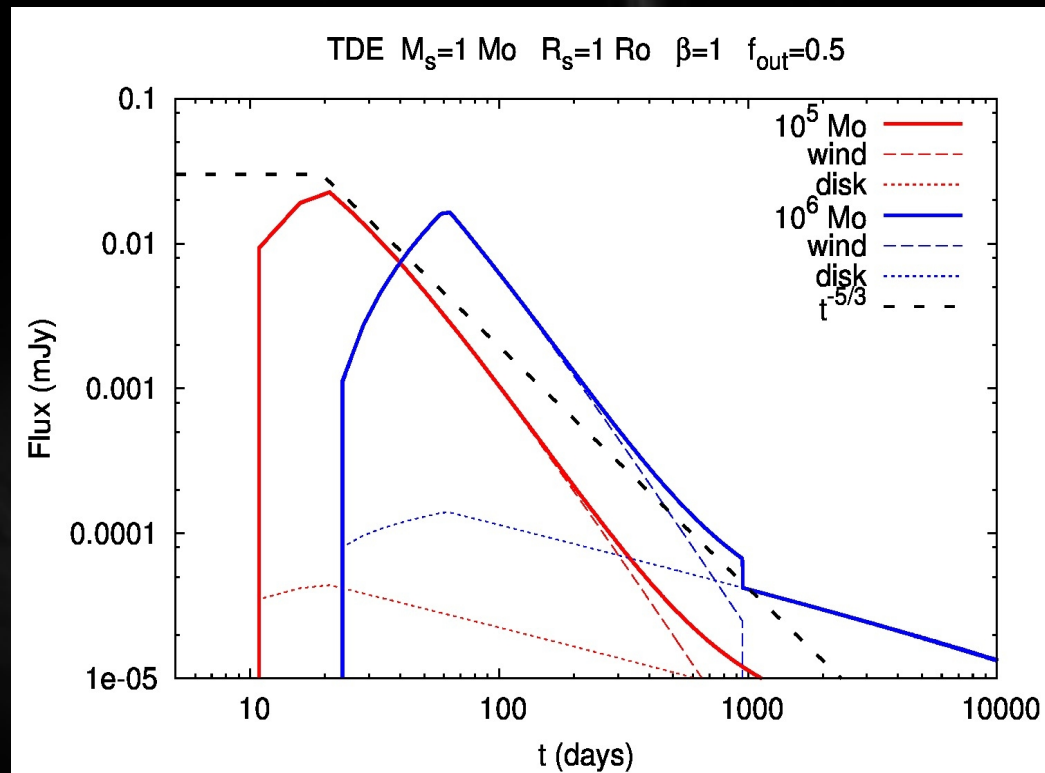
- ★ korai UV-optikai tranziens: szuper-Eddington akkréció; időskála: hetek
- ★ későbbi röntgen-UV fénylés az akkréciós korongból; időskála: évek

Árapály katasztrófa

Modell fénygörbék

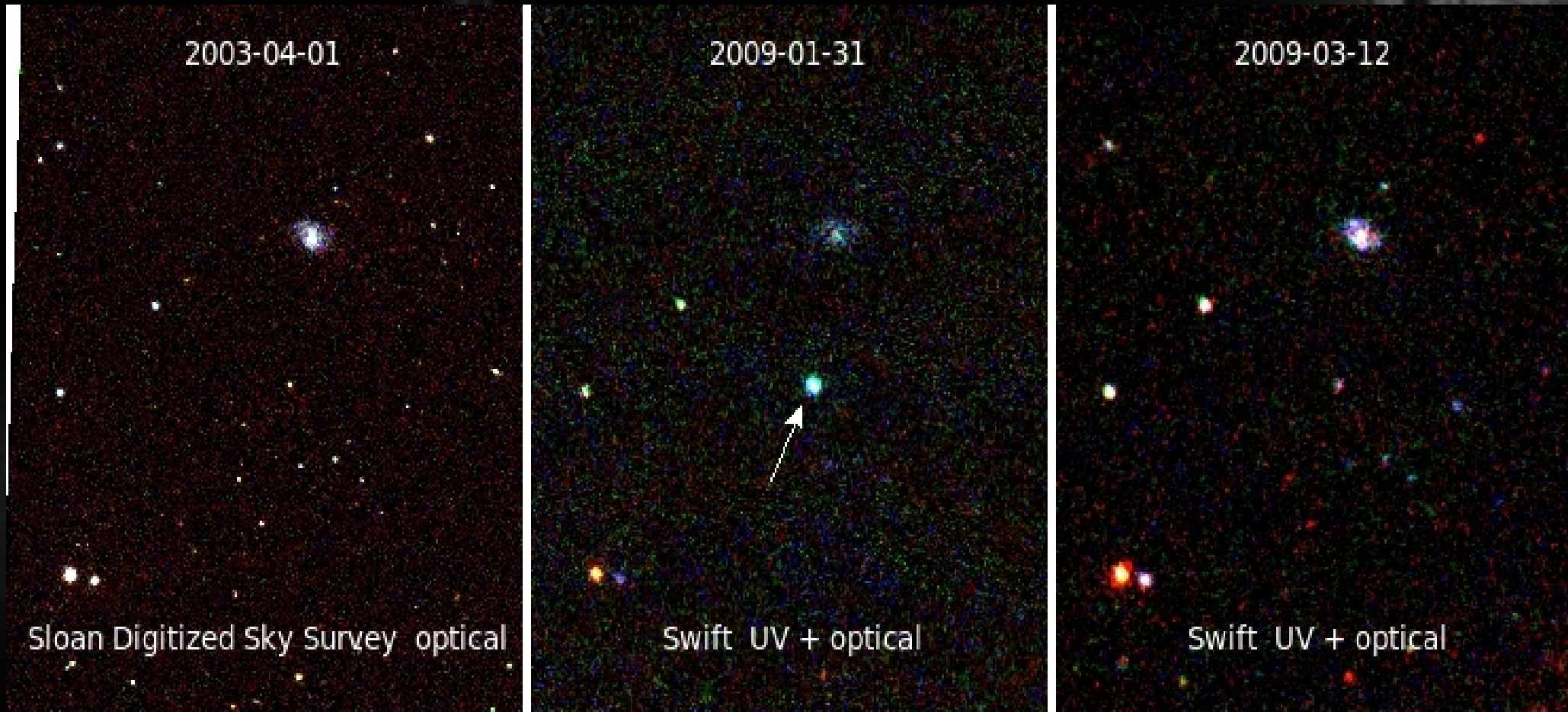
"TDE-jelölt" objektumok

Lodato & Rossi (2011)
modelljei alapján

Árapály katasztrófa

"Dougie" felfedezése a ROTSE programban

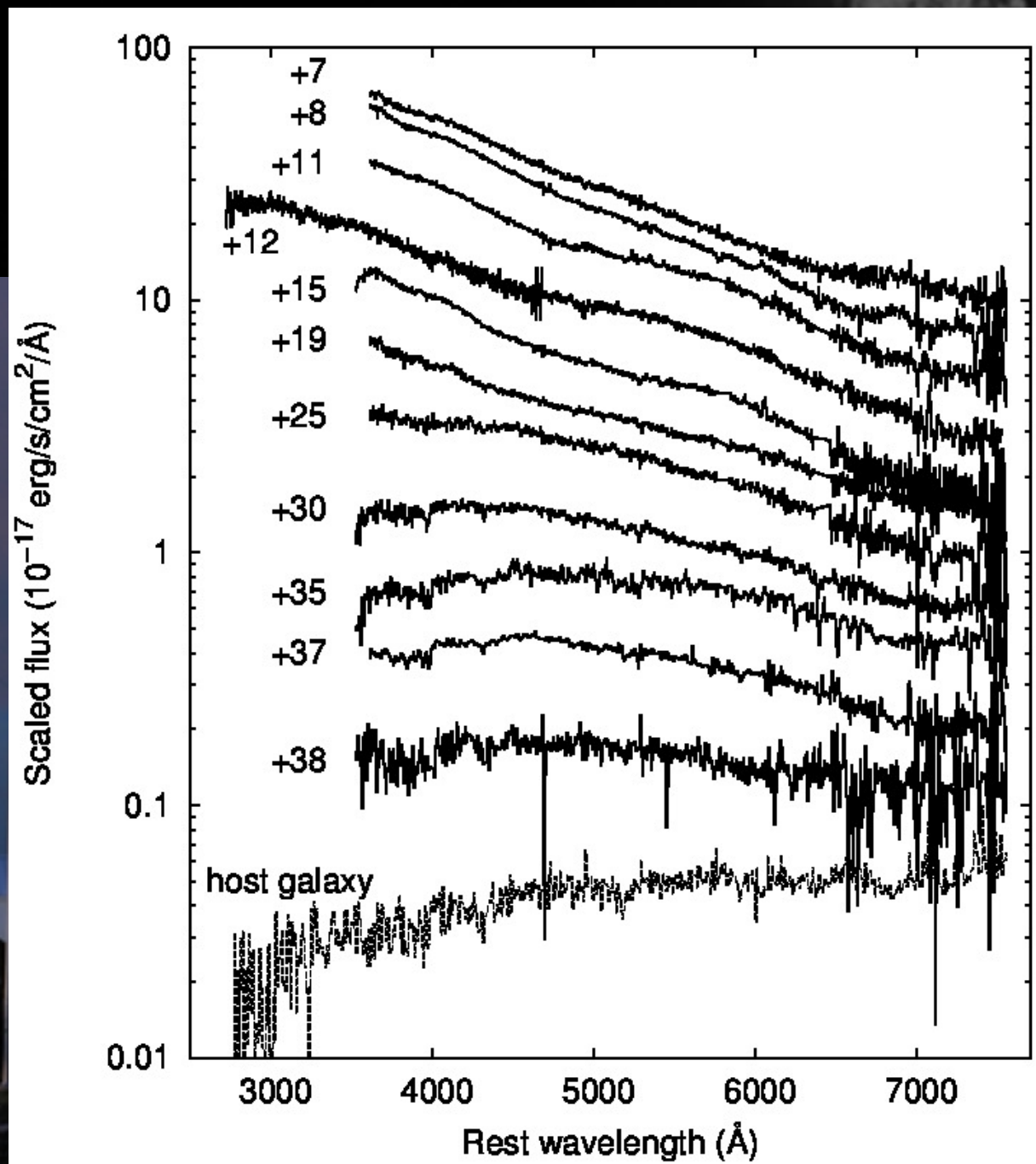

Vinkó et al. ApJ 798, 12 (2015)

Árapály katasztrófa

Spektrális evolúció

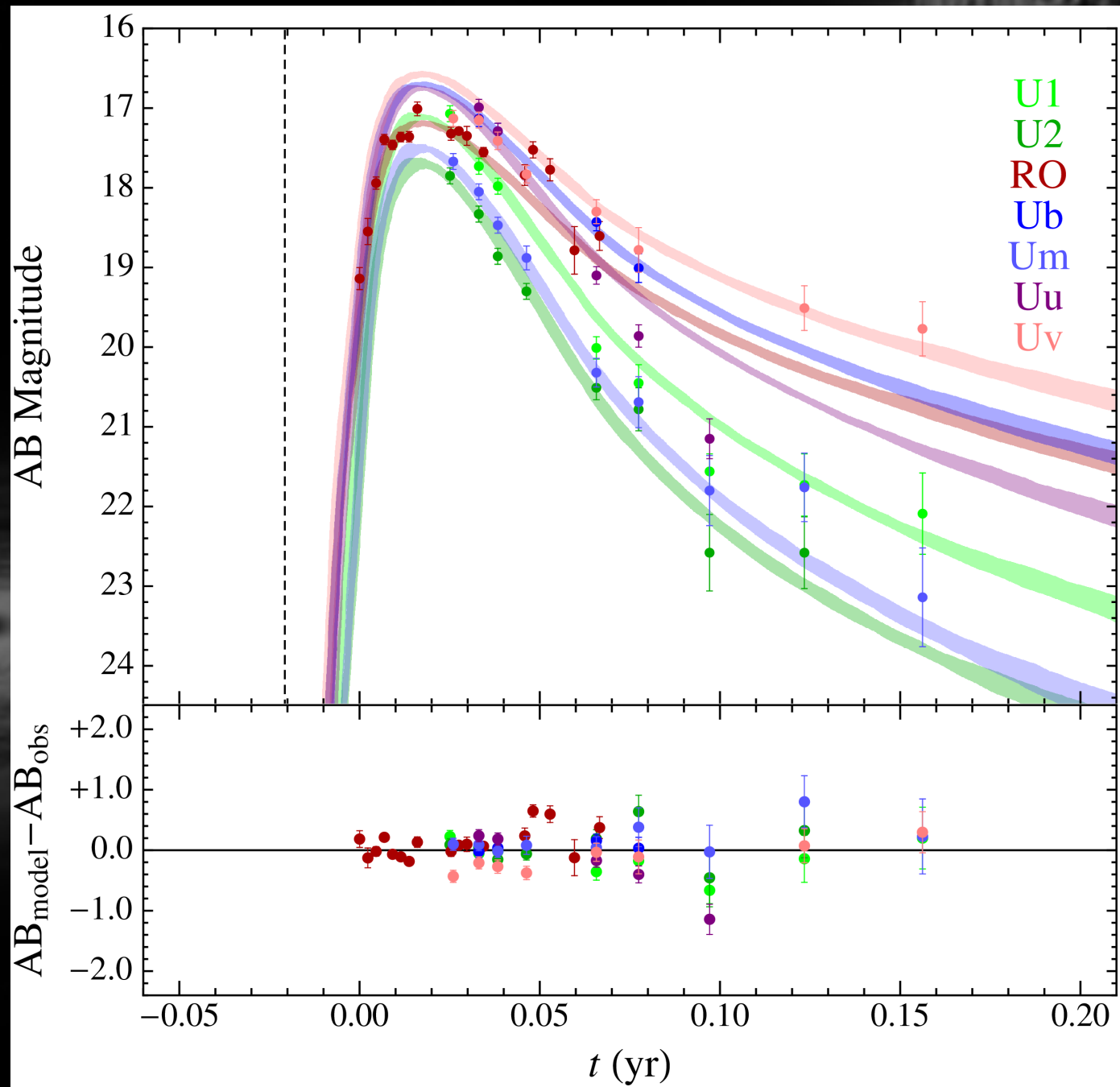
Hobby-Eberly Telescope

Árapály katasztrófa

A mért
fénygörbék
alapján a
legvalószínűbb
magyarázat
a TDE

J. Guillochon
TDEfit
modelljei

Köszönöm a figyelmet!

